

DE PROCVRANDA
INDORVM SALVTE.
LIBER QVINTVS.

Quenam Indorum Populos, quibusve
rationibus edoceri oporteat.

CAPVT PRIMVM.

Finis Christianæ doctrinæ Christi cogni-
tio, & dilectio.

Rom. 8.
1. Tim. 1.

INIS legis Christus ad salutem om-
ni credenti, & finis præcepti chari-
tas de corde puro, & conscientia
bona, & fide non ficta. Hic vniver-
se doctrinæ Christianæ summa est,
quæ nihil aliud commendat quam Christi fidem
per dilectionem operantem. Præclare D. Augu-
stinus illa duo his verbis colligit, Omnis scriptu-
ra diuina quæ ante scripta est ad prænuntiandum
aduentum Domini, & quicquid postea manda-
tum est literis, & diuina autoritate firmatum,
Christum narrat, & dilectionem monet. Hæc
verò

Gal. 5.
Aug. De
cathol.
vrb. c. 4.

verò dum vnum esse quodammodo Iohannes aper-
tè docet, Hoc est, inquit, mandatum eius vt cre-
damus in nomine filij eius Iesu Christi, & diliga-
mus in alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.
Etenim in hoc apparuit charitas Dei in nobis,
quoniam Deus filium suum vnigenitum misit in
mundum, vt viuamus per eum. Verè ergo & finem
Christum, & finem charitatem scriptura dicit: vt
in illo verbo legem pendere, Diliges, & plenitudi-
nem esse dilectionis: & verè nihilominus, in Chri-
sto euacuari legem, & impleri omnia, siquidem
nullus est alius diuinæ institutionis scopus, quam
Christus cognitus & dilectus. Etenim vita æterna
est cognitio Christi vera & perfecta. Nam qui di-
cit se nosse eum, & mandata eius non custodit,
mendax est. Quoniam igitur duæ sunt rationalis
naturæ partes, cognitio, & appetitio: duæ humanæ
vitæ rationes, contemplatio & actio, duo quoque
sunt doctrinæ Christianæ lumina, cognitio Chri-
sti, & dilectio, necesse est duas etiam esse docto-
ris Euangelici functiones, docere, & exhortari,
atque doctrinæ omnis, & cognitionis finis est
Christus, omnis exhortationis, & actionis finis
est charitas. Porro cognitio Christi, quam Fidem
dicimus, symbolo traditur, charitatis omnis actio
Decalogo continetur. Ergo prædicatoris Chri-
stiani est, & Fidem docere, & mores instituere.
A Fide verò inchoandum est, sine qua impossi-
bile est placere Deo, cuius author, & consumma-
tor est Christus. Quamobrem illa prima, ac præ-
cipua cura esse debet ministris Euangelici, vt gen-
tibus Christum annuntiet, cum sit nullum aliud
nomen sub cælo datum hominibus ad salutem
consequendam.

1. Ioh. 3.

1. Ioh. 4.

Matth. 22.

Rom. 13.

1. Cor. 3.

1. Ioh. 3.

Heb. 11.

Heb. 12.

1. Cor. 4.

1. Cor. 3.

consequendam. Neque verò potest quisquam aliud fundamentum ponere; neque est aliud ossium, neque via alia ad vitam æternam. Christus lac parvulis, cibus grandibus, Christus Alpha, & Omega, & principium sapientiæ totius & finis. Desinat Christi minister quærere quid aliud doceat quam Christum, qui factus est nobis sapientia, & iustificatio, & redemptio. Absint procul hæreticorum calumniæ. Christum nobis esse omnia cum dicimus, & nihil præter hunc sapere oportere, non tam sumus stulti, ut idcirco manendum in peccatis sentiamus; quod Paulus execratur, alioqui quomodo Christus vita erit, si nondum peccato mortui sumus? Itaque & dixi, & dicam Christianæ prædicationis fidem esse Fidem Christi non tamen otiosam & mortuam, & quam Paulus nihili facit, sed viam illam, & efficacem, & fructuosam, quæ per dilectionem operatur. Quamobrem quid Fides Christiana habeat, deinde quos mores exigat, differendum est.

CAPVT II.

Christi annuntiandi curam præcipuam esse debere.

Mhi verò monstri simile semper est visum, inter tot millia Indorum Christiano nomine donatorum tam esse rarum, qui Christum agnoscat, ut quod Ephesij olim Paulo de Spiritu sancto responderunt, possint hi de Christo

sto melius vsurpare, Neque an sit Christus, audiuimus. Cum verò sint hæc prima elementa sermonum Dei, cumque nihil aliud insonet omnis scriptura diuina, quid causæ putemus esse, quod vix in hoc loco consistant aliquando Catechistæ, ut Christum ostendant, atque imprimant menti Neophytorum: Nam si paulo curiosius interrogas, vix pleniorẽ de Christo notitiã in plerisque reperias quam de Petro, aut Paulo, aut Dauide, aut alio quouis homine, interdum ita noua accidit his Christi commemoratio, ac si de Ænea, aut Romulo mentio fieret. Quod tantum Euangelij dedecus, tantam Christiani nominis contumeliam nescio quo fulmine satis vindicari posse existimem, ut homo Christianus, & annos iam viginti, aut triginta terens Ecclesiam, rogatus de Christo, neque quis sit, neque verò an sit, profus intelligat. Ac docent multi nescio quæ friuola, quidam præpostera omnino, plerique Christum quidem annuntiant, sed ita cursim, & obscure, ut nihil hinc magis Indus consistat animo, quam in cæteris omnibus. Hæc ergo prima & maxima Euangelici Catechistæ præceptio sit, ut Neophytus Christum teneat, & memoria, ac intelligentia menteque tota, quantum capax est, capiat. Et quamvis res notissima sit, quam loquor, nullisque testibus egeat, tamen dignum est primos Euangelij prædicatores contemplari, quid docuerint, & quo omnis eorum spectarit oratio. A Christo instructi, & redempti nihil aliud quam Christum Magistrum, & Redemptorem perpetuò loquebantur. Siue enim Apostolorum Principem Petrum cum plebe, cum principibus

Act. 1. 3.
4. 10.
Act. 7. 8.
Act. 13.
16. 17.

Ad. 19.
16. 17.
Ad. 23.
26.

principibus Iudæorum, cum gentibus differenter, siue Stephanum, siue Philippum, siue Paulum, & Barnabam ad gentes, siue solum Paulum ad gentes sæpe verba facientem, sæpe ad populum Hebræorum, siue ceteros omnes parentes, & præceptores nostros spectes, ne vnam quidem concionem inuenies, in qua Iesu Christi Dei nostri annuntiatio non vel totum argumentum orationis sit, vel certe præcipuus scopus, quò cætera tandem referantur. De Epistolis superuacaneum est dicere, cum quævis illarum pagina Christum loquatur. Cur hoc? Nos prædicamus Christum crucifixum Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis, atque Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Hæc est, inquit, virtus Dei ad saluandum, & Dei sapientia ad docendum, siquidem, & gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Nihil ergo aliud oportet scire, neque aliunde vires, & salutem sperare. Merito Paulus gloriatur sibi id diuinitus datum, vt mysterium Christi excellenter ostenderet. Mihi, inquit ille, omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gentibus Euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis in Deo. Itaque glorianter addit, pro vt legentes potestis intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. Neque verò Euangelici tantummodo & Apostolici studij fuit Christum mundo indicare, verum etiam Prophetica, & Legalis ætatis, quando velut parvuli tenebamur sub pedagogo conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat, Nam & tunc, & longè

1. Cor. 1.

Ieron. 1.

Ephes. 3.

Gal. 3.

gè ante cum primum homini Deus innotuit, omnia & gesta, & scripta Christum prænuntiabant, Christum significabant, quemadmodum Apostolus Petrus ostendit, Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent. Et Paulus Apostolus velamen veteris testamenti in Christo euacuari. Et ipse Dominus prædicaturos discipulos instituens, Omnia quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me. Quamobrem cum omni homini in Christi cognitione salus posita sit, cuius eminentem scientiam tantum facit Apostolus, vt præ illa cætera stercus puter, hæc prima hæc potissima, ac propemodum singularis Christiani magistri cura sit, & infatigabilis ardor Christum annuntiandi, Christum docendi, vt Christum omnes agnoscant à minimo vsque ad maximum, illamque propriam sui muneris existimet vocem, cognoscat Dominum.

Ad. 10.

1. Cor. 3.
Luc. 24.

Phil. 3.

Hier. 31.

CAPVT III.

*Contra opinionem eorum, qui sine Christi
notitia posse aliquem saluum
esse volunt.*

Quæ cum ita habeant, vix satis mirari possum, quid præceptoribus quibusdam scholasticis, viris certè grauibus nostri sæculi in mentem venerit, vt nunc quoque temporis post tandiu reuelatum Christum sine Christi notitia salurem cuiquam æternam contingere

re posse confirmant. Quorum opinio tam mihi semper visa est, ac modo quoque videtur absurda, vt nullo modo dubitem antiquos patres Augustinum præsertim in homine Christiano nedom Theologo molestè id accepturos fuisse, ac nescio sanè an etiam à seueriore censura temperare potuissent, à qua tamen propter authorum & eruditionem, & pietatem abstincendum nobis est, quorum vestigia potius solemus sequi. Sed illud & liberè & vere dicendum est non dignam Theologo esse sententiam, quæ nihil in sacris litteris, nihil in sanctis Patribus firmitudinis habeat, tantum humana quadam suspitione introducta propter eorum infinitam multitudinem, qui in hoc nouo orbe tam longa ætate Euangelii luce carere, quibus aditus in cælum omnis præcludi videtur, nisi ad salutem fuerit Christi notitia necessaria, quam rebus humanis ita labentibus consequi nullo modo poterunt, cum haberent nullos Fidei præcones. Quid igitur, inquirunt? An his omnibus impossibile esse salutis viam sentiendum est, in quorum potestate non fuit Oceano traiecto ab Europa prædicatores accersere? Ipsos verò sponte venientes sero tandem post mille quadringentos annos videntur? Quin potius cælestem ianuam illis aperimus, & notitia sibi concessa saluos esse posse censemus? Rigidum est enim & à Dei qui omnes homines vult saluos fieri, charitate alienum, vt exigat, quæ neque ipse dat, & homines per se præstare non possunt. Hæc illorum ratiocinatio est, qua eo quoque impulsus sunt quidam, vt sine Fide per naturalem tantum cognitionem salutem consequi

1. Tim. 2.

consequi istos posse confidant, quorum sententia, tametsi Catholici ipsi sint tam est aperte hæretica, vt nihil magis repugnet Fidei, quam sine Fide saluum esse hominum quenquam. Porro alij inde pedem referentes, ne ex tam lubrico, & periculoso loco in præcepis sese darent, turibus illi quidem, sed quam consentaneè ipsi viderint, asseruerunt sine Fide quidem neminem esse saluum, sed tamen Fide nihil aliud de necessitate salutis opus esse cognoscere, quam quod naturali ductu intelligi potest. Quasi verò Fides ab Apostolis necessaria definiatur ad illa percipienda, quæ à creatura mundi per ea, quæ facta sunt visibilia, cognosci possunt, ac non potius ad ea quæ in cor hominis non ascenderunt, nobis verò reuclauit Deus per spiritum suum. Nam ad naturalia, necessariò cognoscenda natura ipsa non vsque adeò deficit. Fides verò est sperandum substantia rerum, argumentum non apparentium. Quæ ergo non apparent, idest, supra captum, & rationem hominum sunt, de quibus scribitur, Plurima supra sensum hominum ostensa sunt tibi, ea per se ad Fidem pertinent, cætera verò per accidens. Igitur vt rem propius attingam, post nouum hunc eundemque vastissimum orbem inuentum nostri Theologi talia cœpere & docere, & scribere, cum per mille quadringentos annos, neque in sacris, neque in scholasticis Doctoribus vestigium eius sententia extet, quod equidem sciam, quin omnes consentienter affirmant sine explicita Fide Christi neminem esse saluum. Hanc autem suâ sententiam ex quadâ Sancti Thomæ opinione confirmandi occasionem libenter

Rom. 1.

1. Cor. 1.

Heb. 11.

Ecol. 3.

1a 3. d. 13

libenter atque ueritatem, de primis ueniente ad
 usum rationis, quem ad Deum conuerti, & posse,
 & debere uult, atque ad uestigium si faciat, gratiam
 justificationis accipere. Ex quo colligitur nihil
 eiusmodi pueri opus esse alia cognitione quam
 boni honesti, quod pro illa ueritate potest agnosce-
 re. Horum, pro Indorum salute patrocinium eo li-
 bentius amplecterer, quo me huius causae studio-
 sorem profiteor, nisi ualde reuocaret, quod ad
 Ratem nemo uenit nisi per Christum, quod nul-
 la alia est uia, qua eatur, nullum aliud ostium, quo
 intretur ad uitam. Ac re quidem uera, si potest si-
 ne Christi noticia salus esse aut iustitia, ergo gra-
 tias Christus praedicatur. Frustra Apostoli mittan-
 tur in orbem, frustra praecipitur. Qui crediderit,
 & baptizatus fuerit, saluus erit. Non frustra, in-
 quunt, Christus annuntiat. Nam & plures &
 facilius, & uerius salutem consequuntur. Ego uero
 existimabam Christi annuntiationem, hoc esse
 Euangelium, non ut plures, & melius salui fie-
 rent, necessitatem esse, sed ut omnino possent ho-
 mines salutem consequi. Ita sane existimabam,
 imo uero non existimo, sed tam certo, & aperte
 tibi persuadeo Pauli hanc esse sententiam, ut ne-
 minem putem repugnaturum, qui sincere, & at-
 tente illius uerba expendat in eo loco epistolae
 ad Romanos, ubi expressè hoc uersat. Finis le-
 gis, inquit, Christus ad salutem omni credenti.
 Quam sententiam postquam confirmauis, & aequè
 docuit Iudeis, & gentibus Christi fidem neces-
 sariam esse, omittens Hebraeos, de quibus satis
 multa dixerat superiore capitulo, transit ad gen-
 tes, & illa propositione prolata, Quicumque
 inuocauit

1. Ion. 6.
 2. Ion. 14.
 3. Ion. 10.

4. Marc. 16.

5. Rom. 10.

Inuocauerit nomen Domini, saluus erit, asserti que-
 stionem & urget uehementer, Quomodo ergo
 inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quo-
 modo credent ei, quem non audierunt? Quo-
 modo autem audient sine praedicante? Quomodo
 uero praedicabunt, nisi mittantur? Et mox. Ergo
 Fides ex auditu, auditus autem per uerbum Chri-
 sti. Sed dico, Nunquid non audierunt? Et qui-
 dem in omnem terram exiit sonus eorum, & in
 fines orbis terrae uerba eorum. Hac Apostolica
 responsio est, & difficillimae quaestiones absolutio.
 Quomodo inuocabunt, inquit, in quem non cre-
 diderunt? Consentiunt hic nobiscum Fide opus
 esse ad salutem. At quomodo credent ei, quem
 non audierunt? Profectò si istorum opinio uera
 est, facillime responderet Paulo, & uerissimè,
 neque praedicante, neque mittente opus esse, ne-
 que uero audiente, siquidem potest homo con-
 cipere Fidem sine aliqua reuelatione aut praedi-
 catione; potest sibi sufficere ad salutem sine no-
 ticia Euangelij, potest inuocare Deum, quem per
 ea, quae facta sunt, conspicit. Nonne ita nobis
 respondent, cum Christi notitiam dicimus ne-
 cessariam ad salutem? Falsò ergo Paulus docet
 neminem sufficienter inuocare, & credere ad
 salutem, qui non audierit Euangelicam praedica-
 tionem, si uera ista sunt. Quod si Paulus falli
 non potest, profectò ista uera non sunt. Si pergam
 Paulum interrogare, Quid de ijs, qui nunquam
 audierunt Euangelium? Respondet tibi, In om-
 nem terram exiit sonus eorum, & in fines or-
 bis terrae uerba eorum, nimirum praedicationem
 eorum salutis, qui salui futuri sunt ex gentibus.

toto orbe terrarum non defuturam, qui verò ex
 iis perierint, suorum scelorum, non ignorant
 Euangelij penas duros. Dicis durum hoc esse,
 & asperum, at meministi ab Apostolo eos re-
 prehendi, qui iustitiam suam volentes statuere,
 iustitiæ Dei non sunt subiecti. Non enim hic
 agit,ur, durumne hoc, & seuerum sit, an be-
 nignum, & liberale, sed verum verum necne.
 Alioquin eadem pietatis specie cogentur etiam
 paruulis eorum, qui Euangelium audire non po-
 tuerunt, sine baptismo salutem dare per quam-
 cunque Fidei protestationem parentum, vt olim
 fiebat in lege naturæ? Cur enim paruuli sine
 Euangelico sacramento salui esse non possunt, &
 tamen grandiores sine Euangelica lege possunt?
 Quod si fateantur Euangelica lege iam promulga-
 ta nusquam gentium ad iustificandos paruulos
 antiqua sacramenta satis esse, & pro iis omnibus
 vnum duntaxat valere baptismum (neque enim
 hoc sine aperto errore negari potest) quid qua-
 sio rationis habet, maioribus noticiam legis na-
 turæ ad salutem posse sufficere? Etenim quicquid
 contra nitantur, fateantur pariter necesse est,
 modo sine Euangelica lege homines posse sal-
 uari, quod qui non putat absurdum, cum eo
 ego amplius minime disputem. Paulum profe-
 cto apertius loquentem nemo desideret; cuius
 omnes sancti expositores sensum esse, quem
 dixi, probant, maxime Beatus Thomas, cu-
 ius commentationem asserere non moror, cu-
 ius se hi scriptores in primis auctoritate tuen-
 tur. Post enarratum ergo locum Apostoli, ita
 dubitat, Nunquid illi, ad quos non peruenit
 prædica

Rom. 10.

Thom.
 scilicet 3. in
 e. 10. ad
 Rom.

prædicatione Euangelij, vt potè si fuerunt nutriti
 in syluis excusationem non habent de peccato in-
 fidelitatis? Ad hoc dicendum est, quòd secun-
 dum sententiam Domini, quæ habetur Ioan-
 nis 16. Illi qui loquentem Dominum, vel per
 se, vel per discipulos suos non audierunt, excu-
 sationem habent de peccato infidelitatis, non
 tamen beneficium consequentur, vt scilicet, iu-
 stificentur ab aliis peccatis; quæ vel nascendo
 contraxerunt, vel malè viuendo addiderunt, &
 pro his damnabuntur. Si qui tamen eorum fe-
 cissent, quod est in se, Dominus secundum
 suam misericordiam prouidisset mittendo eis
 prædicatorem Fidei, sicut Petrum Cornelio,
 & Paulum Macedonibus. Hactenus Thomas.
 Augustini autem de hac re tam est aperta sen-
 tentia, vt nullo modo subterfugi queat. Ad eò
 enim Christi noticiam ad salutem necessariam
 vult, vt iis etiam, qui ex gentibus ante tempus
 Euangelicum seruari sunt, minime id contigisse
 dicat absque reuelatione vnus mediatoris Dei
 & hominum Iesu Christi. Nam vt cætera missa
 faciam, ita scribit in libris de ciuitate Dei, Diui-
 nitus autem prouisum fuisse non dubito, vt ex hoc
 vno sciremus (loquebatur autem de sancto Iob)
 etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum
 Deum vixerunt, eique placuerunt, pertinentes
 ad spiritualem Hierusalem. Quod nemini con-
 cessum fuisse credendum est, nisi cui diuinitus
 reuelatus est vnus mediator Dei, & hominum
 homo Christus Iesus. In secundo quoque libro
 de gratia Christi idipsum multis confirmat. Ne-
 que tamen displicet mihi illa quorundam tem-
 peratio,

Ab. 16.
 § 16.

Aug. 11.
 18. de Ci-
 ui. c. 47.

Aug. lib.
2. de gra-
tia Chri-
sti. 24.
25. & 26.
Gal. 3.

peratio, vt implicita quidem fides Iesu Christi, explicita veto vnus mediatoris satis fuerit ad salutem consequendam ante Euangelicum tempus. Tunc enim, vt ait Paulus, tanquam paruuli custodiebamur inclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. At post reuelatam fidem, patere alicui vitæ ianuat nisi per reuelatam, & expressam Christi cognitionem nullo modo assentior, omnibus & antiquis, & nouis scriptoris hac parte stantibus præter paucos quosdam scholasticos, qui neque ratione aliqua firma, neque veterum auctoritate, sed sua potius suspitione ducuntur. Neque verò extremam salutem tantum, sed iustitiam etiam primam sine Euangelij cognitione post promulgatum orbi Euangelium cuiquam contingere existimo, in quo alij minus molestè, sed tamen falso contradicunt. Neque Augustini alium fuisse sensum quicquid hi contenderint demonstrabunt. Non enim Cornelij (quoniam hoc loco vrgent) eadem causa est, & infidelium huius temporis. Etenim quemadmodum Iudæis fides vnus mediatoris tunc temporis sufficiebat ad iustificationem, antequam Iesus Christus euangelizaretur, ita quoque Cornelio Iudæorum, & libris, & consuetudine instructo sufficere potuit, vbiq; dum à Petro disceret Christum. Nunc verò postquam toto orbe terrarum Iudaica, & lex, & sacramenta prorsus abolita sunt, vt non mortua solum, sed etiam mortifera sint, omnino Euangelica mensura querenda est fidei, sine qua nemo, quod satis est, credit, cum lex fidei sola iustificet, id est, nullum aliud salutis initium sit præter fidem Iesu Christi. Quod si quis pergat querere,

Aug. lib.
de Prad.
sanctor.
6. 7.

querere. Ex quoniam tempore explicita fides Christi cæperit esse necessaria ad iustitiam, equidem respondebo ex illo ipso, cum primum promulgatum est orbi Euangelium. At Indis non erat hæcenus promulgatum, inquis, ita ego sane arbitror, verum nihil ad rem. Neque enim de ea promulgatione sermo est, quæ cuius ignorantia locum nullum relinquit, sed de ea potius, quæ cum solemnitas sit, & pro legislatoris voluntate conueniens, omnes contrarias leges abrogat, contractusque dissoluit. Scimus igitur sacramenta omnia, & legis, & natura abolita esse, scimus Euangelicam legem quæ est fides Iesu Christi, omnes mortales aliquando cepisse obligare: quo verò primum tempore sufficienter promulgata fuerit, aliis aliter starentibus, nos nescimus. Cornelij certè tempore nondum plenè propalatum fuisse Euangelium Gentibus, vel ipse Petrus testis est, cui ea de re erudiendo cælesti visione opus facit. Nunc ergo cum æquè vel notum, vel ignotum sit Gentium populis siue esse aliquem mediatorem diuinitus prouisum, siue hunc esse solum Iesum Christum, non est, cur sine Euangelij noticia remissio peccatorum alicui tribuatur. Alij sentiunt Cornelium non vere iustificatum esse eorum Deo ante Petri prædicationem, cum & animali immundo comparetur, & audita remissione peccatorum per Christum ceciderit Spiritus sanctus, neque ab ea sententia valde abhorret Chrysostomus: verum quia difficile est, quem scriptura religiosum, & timentem Deum, & acceptum Deo & operantem iustitiam dicit, non eundem vere iustificatum intelli- gere,

Ita sentit
apertè D.
Greg.
hem. in
Ezæc. 9.

Beda in
act. 15. fidei
operatum
tribuit
Cornelio.

gere, commodius explicatur accersendi Petri necessitas, non vt absolute gratiam consequeretur, sed vt Evangelicam gratiam ea plenitudine & firmitate qua per Iesu Christi fidem conferebatur. Modo verò post latè prædicatum Evangelium eiusdem necessitatis putamus credere, & in Christum credere, sine cuius mysterij fide iustificati neminem & olim beatus Thomas, & nuper sancta Synodus Tridentina decreuit. Sed quid agemus de infinitis hominum millibus, qui neque audierunt Evangelium, neque verò audire poterunt? An eorum neminem saluum esse posse censuimus? Minime vero. At sine miraculo fidem doceri non possunt. Primum miraculum dici non debet Dei peculiaris providentia vel Angelum, vel hominem destinantis, vt Evangelizet ei, qui quod potest, præstitit. Nam vt rarum hoc est, & rarissimum vt in natura iam obscurata, & grauissimè faucia ad tam præclaros quisquam conatus assurgat, idque sine præueniente Dei auxilio facere nequit, ita providentia singulari non desitendum ipsa ratio confirmat, cui tam singulare contigerit studium boni. Quod si adhuc miraculum vocandum persistant, quid de nomine digladiandum est? Certè hi tanquam eiusmodi opera Deo graua aut angusta & inusitata forent, ita parcè & arctè cohibenda putant. An non ad ipsum illum Cornelium, & Angelum, & Petrum missos legunt? An non ad Eunuchum Candacis Reginae Philippum Diaconum? An non ad Macedones, & ad Lydiam Paulum? Quod si noua quærimus, prætor est Paulus ille Iaponensis, qui tanto tempore criminum suorum medellam exoptans, & Franciscum

*Thot. 1. 2.
9. 113.
Ar. 6. ad
2. 5. 31.
Cor. Tri.
Iess. 6. 6. 6.*

*AB. 10.
AB. 8.
AB. 16.*

cum Xaterium quærens tam longo maris circumcuiu, eoque non inuento abiens Malacam tempestate reuocatus est ex ipso Sinesium aspectu, vsque dum in illum rediens incideret, & Christi Evangelio audito per fidem non solum ipse seruatus sit, verum amplissima genti suæ Christum annuntiandi Francisco fuerit, & hortator & dux. Ad hunc sanè modum de cæteris, si qui tales extiterint, sentiendum esse non tam ego quam Thomas ipse respondet: à quo cum obiectionem suam dilui videant, nescio quomodo in eam sententiam vocare possint, quam refellit. Sed de puero veniente ad vltum rationis negotium nobis ex Sancto Thoma fassunt. In quo si nulla neque ab Angelo, neque ab homine doctrina expectanda est, certè neque Christi, neque Dei notitiam pro illa ætate firmam habere potest. Itaque iustificabitur is, qui Deum adhuc non nouit, & falsum erit quod Apostolus de fide necessaria, vt placeat Deo, scripsit, Credere oportet accedentem ad Deum quia est, & quia in quærentibus se remunerator est. Quod si & hoc ipsum implicite credi satis esse dicant, profectò nihil dixit Apostolus. Nam implicite non illa solum credere oportet accedentem ad Deum, verum & illa, Adam extra paradysum formatum esse, & octo animas in arca Noè seruatas, & Tobias filium fuisse cognominem, & quicquid diuina literæ tradunt. Quod si certa aliqua fidei mensura designanda est, & firma saltem de Dei maiestate & providentia conceptio, profectò à quo hanc fonte puerulus haurire potest nulla doctrina imbutus, nulla experientia ductus, ab eodem

*Th. 14. de
Verit. ar.
10. ad 14
Epi. c. 10.
Rom. 1. 12.*

Hebr. 12

facile

362 DE PROCURANDA INDORVM
facile hauriet, & Christi mysterium, cum vtrum-
que vel diuinitus, vel humanitus edocendus sit.
Itaque vel opinio illa D. Thomæ non vsque adeo
tenaciter est tuenda, quam etiam illius plerique
discipuli non satis sibi persuadent, vel si retinen-
da est; ad eum modum explicanda est, quem an-
tiquiores illius discipuli sequuntur, vt etiam pueri
iustificationem reuelatio Christi antecedit. Ne-
que enim propter incertas opiniones dogmata
debemus certa deserere. Cum ergo fides infusa
necessaria sit, non vt credat homo, sed vt aliquid
credat, id est, non tam propter actum quam pro-
pter obiectum, quaerenti quodnam sit illud, nihil
aliud occurrit, quam quod Patres tradunt, vt cre-
damus vera esse; quæ diuinitus reuelata & pro-
missa sunt; atque illud in primis à Deo iustificari
impium per gratiam eius per redemptionem, quæ
est in Christo Iesu. Quamobrem mysterium Chri-
sti primum ac potissimum docere debemus; si il-
lius sapientiam sequi volumus, qui dicebat, Nihil
aliud arbitraris sum me scire inter vos nisi Iesum
Christum & hunc crucifixum.

Conc.
Trid. Sess.
6. c. 5.

1. Cor. 1.

CAPVT IV.

*Contra errorem illius, qui Christianos ru-
diores sine Fide explicita Christi
asseruit posse saluari.*

BEne autem habet quod nemo scriptorum
Christi noticiam necessariam negat fuis, qui-
bus fides prædicata est, quin potius disertè ad-
monent

monent præceptum de Christi mysterio explicite
crendo, & diuinum esse, & omnibus homi-
nibus necessariò propositum, tum vero eos, qui
fidem audierunt sine illius mysterij cognitione
saluos esse non posse. Aiunt verò infideles bar-
baros, quibus Euangelium non est nuntiatum
propter ignorantiam excusari à peccato, quod
nos quoque libenter damus: sed eosdem, si
fecerint quod in ipsis est, sine fide explicita
Christi salutem consequi posse censent, quod
nobis nequaquam placet, sed interim teneamus
illud, quod nemo Catholicus potest abnue-
re, De mysterio Christi expresse sciendo Chri-
stianis omnibus sine exceptione diuinum esse
præceptum, neque verò quenquam eorum, qui-
bus Euangelium prædicatur, ad salutem iusti-
tiamve coram Deo peruenire posse nisi per fi-
dem explicitam Christi. *Qua* de re non ita pri-
dem in hoc nouo orbe vir quidam diu, & insi-
gniter doctus, & valde religiosus habitus, iam
vero magnus, vel factus, vel patefactus Hære-
ticus nouum dogma, vt ille quidem factabar,
pium & salutare, sed reuera valde impium, &
perniciosum inducere conatus est, idque mul-
tis prolisique commentationibus egit, vt per-
suaderet, Nempe Indorum populis cæterisque
hominibus rudioribus non esse necessarium ad sa-
lutem, vt mysterium Trinitatis, neque verò my-
sterium Christi explicitè crederent: sed satis esse,
vt scirent vnum esse Deum, eumque bonis præ-
mia, malis supplicia digna reddentem, in cæteris
verò legem nostram, hoc est Christianam, diui-
nam esse & certè tenendam. Denique præter illa
duo

364 DE PROVCRANDA INDORVM
duo nihil aliud quam vt crederent communiter &
implicite, quæ tener Ecclesia. Quamobrem hæc
ipsa Indis prædicanda esse, cætera non ita ma-
gnopere curanda. Causam huius sui dogmatis ille
reddebat, quòd Deus ad impossibile neminem
obliget, esse verò tam obruto & absurdò ingenio
plerosque, vt neque mysterium Trinitatis, neque
mysterium Christi percipere possint, quos si co-
gas isthæc explicitè credere, nihil aliud agas, quam
vt cæli ingressum miseris ocludas. Addebat por-
ro cum diu de hac re secum ipse deliberasset, at-
que ita sentiret, vt dixi, diuina se reuelatione peni-
tus confirmatum vsque adeo, vt Paulum ipsum
Apostolum per reuelationem dixisse affirmaret,
Rudioribus non esse necessarium ad salutem cre-
dere Christum esse hominum Saluatorem. Quis
verò Pseudopaulus ille, & pessimus daemon fuerit,
Angelus lucis haberi volens, satis iam ac plus
etiam quam vellemus, innocuit. Sed authore mis-
so, ipsum dogma tractemus eòq; accuratius, quod
iugulum ipsum Euangelij ferire contendat. Om-
nis penè prædicationis Indicæ labor & cura tolli-
tur necesse est, si vera illa sint. Paucis verò non so-
lum impiam, sed stultam quoque assertionem per-
spicue demonstrabo. Quid enim impium magis,
quam & aperta Domini sententiæ, & gentium
saluti per Christum obtinendæ contradicere? Ite,
inquit, in mundum vniuersum, & prædicate Euan-
gelium omni creaturæ, qui crediderit & bap-
tizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit
condemnabitur. Euangelium ergo suscipere &
credere omnem creaturam oportet, si salua esse
velit. Atqui Euangelium, & Christi notitia no-
mine

Mar. 16.

mine quidem sunt duæ, ipsa penitus idem. Quo-
modo enim Euangelium nouit, qui Christum non
nouit? Ex quo planè apparet, quam stultè illud
dicatur, vt is, qui fidem Christianam habet, Chri-
stum tamen ignorare possit. Nam si quis Æneida
aut Odysseam tenere sese diceret, neque tamen
Æneam aut Vlyssè vnquam audisse, quis obse-
cro risum tenere posset? Præterea quis nouit se
fieri aut esse Christianum, & non Iudæum aut pa-
ganum, qui Christum non nouit? Quomodo eam
legem profiteri potest, qui quid lex habeat, igno-
rat? Omnis Christianus, quatenus Christianus
est, Christum proficitur. Itaque docere quen-
quam Christianum esse debere, si saluus esse velit,
neque tamen opus esse, vt Christum agnoscat, ni-
hil aliud est quam cum ratione insanire. Ad hæc
quam ineptè & fatuè iubetur Indus credere, quæ
credit Ecclesia, qui tamen Christum ignorare per-
mittitur? Omnino repugnat vtrumque. Etenim
Ecclesiam nisi congregationem fidelium Chri-
stum verè tenentium intelligat, non magis Eccle-
siam credit quam synagogæ Iudæorum, aut Scho-
læ Atheniensium, sine Christo enim Ecclesia ne-
que esse, neque intelligi potest. Siue ergo Eccle-
siam voces, siue Christianorum legem, siue fide-
lium cœtum, nisi Christum Indus agnoscat, Ec-
clesiæ mysterium scire non potest. Vt illud præ-
terea, quante insanix sit mysterium Ecclesiæ
mysterio Christi præponere in necessitate fidei ex-
plicitæ. Ioannes ceterè Apostolus ita colligit, Et
hoc est mandatum eius, vt credamus in nomine
filij eius Iesu Christi. Et hæc est, ait, victoria quæ
vincit mundum, fides nostra. Quæ autem sit
fides

1. Ioan. 3;

1. Ioan. 5.

fides nostra, statim adiungit, Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam IESVS est filius Dei: Igitur eiusdem præcepti, eiusdem necessitatis est Christiano credere, & in Christum credere, eadem fides Christiana, & fides Christi. Docendi ergo sunt Indi, & gentes omnes mysterium Christi, & qui genus aliquod hominum inde excipit, grauius erit, ne hæreticum apertè dicam, quod tamen nonnulli graues auctores intrepidè affirmant. Sed homo absurdus est, inquit, rudis, hebes, senex est iam decrepitus, Æthiops est trunco similis, Vrus est vix quicquam à pecude distans. Hofne atque horum similes Trinitatis mysterium discere coges, quod est vique adeo difficile magnis etiam & promptis ingenijs? Mysteriumne Christi, quod captum superat mentis humanæ ex tam stolido sensu exigis? Ego verò mysterium Christi (nam de cæteris dicam postea) intelligere neminem cogo, quod est paucorum, credere verò omnes debere dico, quod nemo non potest. Nemo enim tam est absurdus, qui nequeat utcumque cogitare Deum & hominem. Doceri ergo potest, Deus factus homo, hic est Christus IESVS, addat, cur id sit factum, vt nos prorsus à peccatis eriperemur, & vitam consequeremur, atque ita discet esse vnicum Saluatorem nostrum. Mox ordinem quoque doceatur, quod conceptus sit Spiritus Sancti opera ex Virgine, & natus, & crucifixus, & post mortem relurgens in vitam immortalem. Hæc profectò cogitatione percipere non est impossibile, quin potius si Paulo Apostolo credimus, prope est valde verbum in ore nostro & in corde nostro, hoc est verbum Fidei,

*Dominicus Soto
in 4. d. 5.
art. 2.*

Rom. 10.

quod prædicamus, quia si cõfitearis in ore tuo Dominum IESVM, & in corde tuo credideris quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Cum ego quaeritur, quid in mysterio Christi gentes docendæ sint, respondetur, Dei filium factum hominem propter nos crucifixum resurrexisse, quam summam esse Euangelij rectissimè dixit Chrylостomus. Itaque tria quadam breuiter insinuantur, Primum Christum esse Deum & hominem, deinde mortuum esse propter peccata nostra, tertium, vitam immortalem, & beatam possidere, quam nobis communicare vult. Hæc qui nullo modo percipere possit, neminem esse arbitror, si congruenter doceatur. Nam & corporali imaginatione cogitari possunt, quod est hominibus facillimum, & utcumque depingi, & verbis exprimi satis queunt. Memoriter verò tenere, & acutè intelligere, & aptè explicare scio non omnes posse, & Deum bonum nihil exigere ab homine, quod præstare non possit. Quod si quisquam tam obrusus & fæxus vel fingatur, vel reperiatur, qui nullo modo cogitare & percipere possit Christum esse hominum Saluatorem, & Dominum, hunc ego vel sensus humani expertem existimabo, vel propter sua crimina diuino iudicio retardari, ne vel fidem doceatur congruenter, vel beneuolè capiat. Neque enim dubitamus esse non paucos, qui non habent aures audiendi, quibus licet foris insonet Euangelij tuba, intrus tamen surdissimi sint. Vt iuxta verbum propheticum audientes non audiant. Nam & consentire verbo fidei precepto diuinæ gratiæ est, & ipsum quoque quantum satis est, mente concipere, & cogitare

Esai. 6.

cogitare non nullius est gratia, ita vel illud vel hoc sicut negatur, diuini iudicij est, cuius effectus cum saepe cernamus, causas tamen planè ignoramus. Denique quicumq; diuinitas ad fidem Christianam idoneus iudicatur, sine qua salus & iustitia esse non potest, idem ad mysterij Christi agnitionem, quantum satis est, idoneus existimandus est, quam si vel neglexerit, vel asscurus non fuerit, ostium vitæ æternæ nondum inuenisse sine vlla dubitatione existimandus est.

CAPVT V.

Quòd præcepto cætera mysteria, que continentur in Symbolo, scire omnes Christiani constringantur.

Mysterium verò Christi nemo potest perfectè, & vt par est, cognoscere, nisi mysterium quoque & Trinitatis, & Ecclesiæ doceatur. Nam Iesus Christus Dei filius de Spiritu Sancto conceptus est, mortuus est autem, vt suo sanguine mundaret sibi populum acceptabilem scætarum bonorum operum, in quo esset remissio peccatorum, & salus æterna per fidem, & Sacramenta Christi. Itaque tribus hisce mysterijs, Christi, Trinitatis, Ecclesiæ, Christianæ fidei summa definita est. Quamobrem ab Apostolis tribus veluti partibus symbolum distributum est. Et quæ quidem ad naturam

Tit. 1.

diuinitatis pertinent, in primo loco patri attributa sunt, quæ verò ad dispositionem redemptionis nostræ, secundo loco Dei filio Iesu Christo: porro quæ ad fidelium gratiam & sanctificationem, ea tertio loco Spiritui sancto ascripta sunt. Neque verò illorum est modo error refellendus, qui plebeio & rustico homini satis esse putant, vt se tenere profiteatur, quæ tenet Ecclesia, qui ab ipsa iam pridem Ecclesia damnati sunt. Quin potius audiamus Augustinum eorum sententiam data opera refellentem, qui sentiebant sufficere ad percipiendum baptismum confessionem Iesu Christi filij Dei. Ita enim scribit in lib. de Fide & operibus, spado (inquiunt) ille, quem Philippus baptizauit, nihil plus dixit, quam credo Dei filium esse Iesum Christum. Et in hac professione continuo baptizatus est. Num ergo placet, vt hoc solum homines respondeant, & continuo baptizentur? Nihil de Spiritu sancto, nihil de Sancta Ecclesia, nihil de remissione peccatorum, nihil de Resurrectione mortuorum? Postremo de ipso Iesu Christo nihil, nisi quia filius Dei est? Non de incarnatione eius ex Virgine, de Passione, de morte Crucis, de sepultura, de tertij diei resurrectione, de Ascensione, ac sede ad dexteram Patris aliquid dicendum est catechizanti, & yprofitemdum credenti? Quæ necesse habemus etiam cum ad baptismum temporis vrget angustia, exprimere interrogando, vt baptizandus ad cuncta respondeat, etiam si ea memoriæ mandare non valuit. En quid exigat Augustinus idque ex recepta consuetudine rotius Ecclesiæ. Et nos dubitabimus teneri quemvis Christianorum symboli mysteria nosse, & explicare

*Aug. lib.
de fide, &
ope. c. 9.
Ad. 3.*

A a cate

Leo epist.
13. ad
Pulche-
riam Au-
gustinam.
Concil.
Laod.
c. 46.
2. Concil.
Ephesic.

cate credere, quæ à morituris quoque exigebantur ante baptismum? Certè Leo Papa nulla exceptione facta, Quod continetur, inquit, in symbolo, Dominus noster in Ecclesia neminem vtriusque sexus voluit ignorare. Concilij Laodicensis decretum extat, symbolum disci oportere & reddi Episcopo, aut Presbytero ante baptismum. In Bracharenſi Catechumeni totum symbolum Apostolorum doceri iubentur. Sed notior res est, quam vt testimonijs, quæ sunt plurima, indigeat. Igitur omnes Christiani nemine excepto fidei capita, quæ continentur in symbolo, quantum illorum captus fert, explicatè tenere diuina auctoritate coguntur, qua de re scriptores quidam docti non doctè profectò dubitant, quorum de hoc diuino præcepto refellendo aut cohibendo sententia, vix in opinio- num numero referri potest, cum nostri & multitudine, & auctoritate multis partibus superiores sint. Quoniam verò ea, quæ communiter præcipiuntur, propter vrgentes aliquas causas excusari nonnunquam possunt, non est dubitandum, quin temporis angustia, aut sensus hebetudo, aut minus idonei doctoris facultas, sæpe imbecilliores excuset, si non vsquequaque omnia illa fidei mysteria norint. Si enim baptismi percipiendi, itèmq; Eucharistia sumendæ, & confessionis peccatorum Christiano faciendæ, cum iuris diuini præcepta sint; tamen potest nonnunquam homo excusari, vel ministro absente vel ipsa materia, vel sua ipsius impotentia ad loquendum, vel alijs etiam ex causis, neque tamen si voto & animo præstet quod potest, cum vero corde Deum querat, excludetur à regno, nihil profecto est cur, quamvis diuinum de

Theo. 2. 1.
g. 2. ar. 7.
c. 8.
Mag. in
4. di. 1. c.
Scholasti-
ci ibi, c.
in 3. dist.
25.

de fidei præcipuis mysterijs ab Apostolis traditis cognoscendis, & expresse profitendis præceptum sit, tamen excusari & absolui non possunt multi, quorum sensus tam est exiguus, vt non vsquequaque sufficiat, aut ætas grauis, aut præceptoris inopia, aut aliud extrinsecus obiectum impedimentum. Neque enim contemnet hos, qui fecit illos, quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus, neque deerit Dominus fidei & bonæ voluntari hominis, qui quod potest, bona fide præstat. Itaque sunt illa quidem omnia symboli capita docenda, discendaque diligenter, & omni studio incumbendum, vt hæreant, idque nulla negligentia detrectari potest, nulla occupatione præpediti, nullius negotij magnitudine contemni, cum sit ipsa anima salus fides Ecclesiæ: sed tamen vbi necessitas & impotentia obstant, non debemus putare desuturum Deum, si modo ea mensura non desit, quam necessarium diximus omnibus, neque valde difficilem, sine qua salus nemini paruit. Ea verò est, vt credat in vnum Deum per Iesum Christum vnicum Saluatorem peccata hominibus remittentem, & sibi obedientibus æterna bona præbentem, sine qua fidei mensura neminem Christianorum fuisse, neminem fore saluum mihi sanè persuadeo.

Sap. 6.

CAPVT VI.

De mysterio Trinitatis omnibus tradendo.

DE Trinitatis ergo arcano an omnes etiam valde imperiti & rudes necessitatē docendi sint, partim rectē dubitatur partim non rectē. Nam aliqua ex parte omnes illud debere cognoscere præter Patrum auctoritatem ea vna ratio aperte declarat, quod nemo Christianus fiat percipiatque baptismum (quod fidei Sacramentum antiqui vocant) nisi in nomine Trinitatis. Qui ergo Christianum se esse nouit, non potest iure ignorare mysterium, in quo vnico Christianus effectus sit. Adde quod ex Apostolica & veteri traditione nemo baptizatur in Ecclesia Christi, nisi prius rogatus, an credat in Deum Patrem, & in Iesum Christum Dei Filium, & in Spiritum sanctum, responderit firmiter sese credere. Quantumvis ergo hebes sit, si iudicij aliquid habet, & ita rogatur, & ita respondet, protulque ita expresse credere iubetur. Namque implicite & inuoluntē non isthæc solum, sed quæcunque diuinæ literæ prodant, credit, de quibus tamen non omnibus interrogatur, quod ea expresse scire omnia, illi minime opus sit. Præterea cum nemo tam imperitus Christianæ disciplinæ sit, quin & se & res cæteras signare salutariter doctus sit in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quoniam modo ei ignorare fas erit, quod quotidie frequen-

tat?

tat? Nihil ergo est, cur propter Æthyopum Indorumve barbariem nouum dogma cudatur, de Trinitate non necessario docenda, quod plures grauioresque Theologi, & Ecclesia ipsa, nisi fallor, in Athanasij symbolo satis redarguit. Sed subtile est, inquirunt, mysterium, & valde sensum humanum excellens: istorum verò sensus tam est obtusus, vt ne cogitare quidem Trinitatem queat. Primum qui ita differunt, velim an se fortassis cogitare posse respondeant. An præter certos ac definitos loquendi modos ex Ecclesiæ, & Theologiæ regulis sumptos, quicquam amplius in tam sublimi arcano Theologi norunt? Nihil opinor. Nam de me certus sum equidem. Quid enim sentiendum, & quomodo enunciandum sit, rustico literatus præstat: quid porro id sit, & quomodo cogitandum, nihil propemodum inter vtrumque interest. Non ergo intelligentia, quæ valde paucorum est, tanti mysterij, quam non tam lectione librorum, quam diuinitus luce perfusa mens capit, vt Augustinus optimè docuit, sed simplicem sinceramque Fidem postulat Sancta mater Ecclesia, à qua cur alienare quosvis homines debeamus omnino non video. Quemadmodum enim sacrificia olim offerebantur Deo pia populi religione, quorum tamen vim, & significationem pauci admodum satis perciperent, & nihilominus à suis Deus ista exigebat, quod in iis, quæ videbant, ea, quæ non videbant, protestabantur: ita planè in nouo testamento, vbi cruentæ abolitæ sunt victimæ, & vtuli acceptissimi sunt labia confitentium Domino, vult profectò Deus fideles suos offerre, & cordis, & oris confessionem se-

Aa 3 cundum

Tho. 2. 4.
q. 2. s. bo-
laffici in
3. d. 1. 58

Damaso,
lib. 4. de
fid. c. 10.

Auguſt.
l. 14. de
Trin.

374 DE PROCVRANDA INDORVM
cundum spiritum Fidei, vt Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum quidem, & colant, quamvis quid ore proferant, quod mente credant, vix plerique percipiant. Nam & ipsa Fides est argumentum non apparentium, quam etiam sacrificium quodam loco vocat Apostolus. Sed premunt adhuc nonnulli hæc ipsa amplius. Trinitatis mysterium in hoc esse aiunt, vt tres diuinae personæ in vna eademque essentia credantur. Atqui inuenies quam plurimos, qui neque quid sit distinctio personarum, neque quid essentia vnitas cogitare queant. Ego sanè tales esse non in India & Æthiopia solum, sed in ipsa Hispania, & Italia curia plurimos arbitror. Hos, ergo excludemus ex notitia Trinitatis. Minimè verò. Quin potius doctissimi Cardinalis Hosij, & de Catholica Ecclesia optimè meriti sententiam valde probo. Distinctionem inquit, personarum & vnitatem substantiæ, si qui sunt rudiores, quam vt comprehendere possint, non est adeò necessarium ad salutem omnibus explicatè credere, vt si quis minus hæc fuerit affectus, de eius salute dubitandum sit. Rectè profus ac piè. Namque vt rudiores mysterium Trinitatis, quantum satis est, credant, satis omnino est illis, si verè credant in vnum Deum Patrem, & Filium & Spiritum sanctum. Neque opus est ista morosè premere apud tales, quæ si subtilius exquirantur, de illorum exiguo sensu elabuntur. Teneant ergo vnum esse Deum omnipotentem, omnium rerum creatorem, teneant hunc esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Quod si præterea facultas suppetat, doceri possunt has tres esse distinctas personas, & æquales per omnia, sed Deum omnino

Phil. 2.

Hosius
lib. de Fi.
de, c. 2.

SALVTE. LIBER V. 375
nino vnum, propter vnã eandemque omnino substantiam. Quicquid enim de hoc mysterio sentiendum est, Ecclesia breuiter posuit, Vt in personis proprietas, in essentia vnitas, in maiestate adoretur æqualitas, ad quæ ferè Augustinus confert omnia à se disputata per quindecim libros in ea epistola, quam scripsit Euodio, sed sicut religiosa diligentia ista plebi exponentium laudanda est, ita improbanda quorundam importuna morositas de distinctione personarum, de vnitæte essentia: à rudissimis hominibus rationem extorquentium, quæ neque comprehendere satis possunt, & cum vtique comprehendunt, penitus explicare non possunt, nisi fortè verbis conceptis memoriæ mandarint, quod vt in puerili ætate non est inutile, ita non firmum est intimi sensus indicium. Opus ergo est, vt omnes doceantur credere in vnum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, quemadmodum religio Christiana veneratur, idque & rudibus satis est, & pro eorum tenuitate non impossibile.

Augus.
epist. 103.

CAPVT VII. .10

De mysterio Ecclesiæ tenendo.

DE sancta verò Ecclesiæ articulus à vulgari-
bus Catechistis ferè omititur, causam eam
opinor, quod in mysteriis Fidei explicandis non
tam symboli Apostolici seriem sequantur, quam
vltimam istam distributionem articulorum Fidei

in septem ad diuinitatem pertinentes, & totidem ad humanitatem, quæ sanè distributio vt non est contemnenda, ita nullo modo, aut præferenda aut comparanda symbolo, quod ab Apostolis esse compositum Cypriani, Clementis totiusque Ecclesiæ consensu accepimus (& quidem certis ab vnoquoque sententiis collatis in medium, si Leoni, & Augustino clarissimis Doctoribus credimus) & est omnino non minoris autoritatis apud fideles, quam Euangelium Ioannis. At vulgaris ille articulatorum ordo, qui in puerorum tabella apud nos circumferitur, in commentario quodam S. Thomæ Aquinatis inuenitur; (authorem antiquiorem certi nominis me legisse non memini.) At in hoc ipso Ecclesiæ mysterio explicando valde deficit. Nihil illic de Ecclesiâ, nihil de communione Sanctorum, nihil de remissione peccatorum per Sacramenta, quæ tamen nosse summopere refert. Nam quod Thomas in articulum Saluatoris rejicit Ecclesiâ, communionem Sanctorum, & peccatorum remissionem, non est quidem falsum, sed ita obscurum, vt illo verbo nihil tale populus suspicari queat, nisi à Doctore commoneatur. Hanc igitur ob causam opinor hunc articulum vulgo non ita notum. Est verò per quam necessarius, ab Augustino, cum de catechizandis rudibus agit ac sæpe alias, vsque adeo commendatus, vt dicat sæpius & planius in scripturis Sacris de Sancta Ecclesiâ, quam de ipso Christo prophetatum. Adde, quod ab hoc vno, si non dissentiat Christianus, quamvis in cæteris fortè labatur, Christianus esse non desinet: hæc vni si sese subtrahat, Fidelis esse non potest. Est enim

*Clemens
epist. 1.
Cypri. in
sym. ex-
po. Leo. ej.
13.
Aug. ser.
181. de
Temp. Ep.
serm. 115.
Th. in Di-
uina. In-
qui. p. 1. in
Deere. de
summa
Trinit.
Tho. 2. 2.
q. 1. art. 8.*

*Aug. sæpe
cõtra Do-
natisma.*

enim Ecclesiâ Domus Dei viuæ columna, & fir-
mamentum veritatis. Doceantur ergo Indi de Ec-
clesiâ tria præcipuè. Primum, quid illa sit, congre-
gatio certè hominum Christum, doctrinamque
Christi profitentium, non Hispanorum, aut barba-
rorum, aut nationis, & gentis cuiusdam nume-
ro, & sorte definita, omnia terrarum spatia, omnes
temporum successiones complectens. Hoc
nihil est aliud quam ipse populus Christianorum,
singuli enim, vt præclare Augustinus dixit, filij
sumus, & partes Ecclesiæ, omnes verò simul, ipsa
met mater Ecclesiâ. Huius verò caput esse Roma-
næ vrbis Pontificem Petri successorem, Christi vi-
carium, plenissima ipsius in terris autoritate pol-
lentem, cui cæteri omnes Christiani etiam Re-
ges, & Principes parent. Hoc est Ecclesiâ Catho-
licam credere, & vniuersalem. Secundum,
hanc eandem Apostolicam, & sanctam esse. Ni-
mis huius Ecclesiæ doctrinam à Deo esse pro-
fectam, neque vnquam errasse, errareve posse: qui-
cunque verò ab ea recesserint, sine vlla dubita-
tione grauissimè errare, præterea in hac vna esse
salutem, vt nemo, qui ab ea alienus sit, saluus esse
possit, quocunque ille religionis nomine glorie-
tur, itaque soli populo Christianorum patere cæ-
lorum aditum. In ea quoque licet plurimi repe-
riantur, peruersis moribus, esse tamen alios puròs
& sanctos, illosque ipsos prauos ipsius Ecclesiæ
præceptis non obtemperare, ac proinde graues
improbitalis suæ pœnas daturos. Postremum sit,
introitum in hanc Ecclesiâ esse per Baptismi
sacramentum, quo peccatorum omnium remis-
sio donatur, iis verò, qui in ea iam sunt abluti
salutari

*August.
quæst.
Euang.
lib. 1. c. 18.*

salutari lauacro, alia esse sacramenta diuinitus data velut pharmaca, & dona cœlestia tum ad remittenda peccata, si denuo committantur, tum ad vberiore gratiam promerendam, præsertim Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, in qua sit Christus pro nobis oblatus, factus, & hostia pro nobis, Deo placando, & nostris animis reficiendis cibus suauissimus. Hoc enim magnum est pietatis sacramentum, id est, Ecclesia Christi, quod manifestatum est in carne, cum sit Ecclesia visibilis, iustificatum est in spiritu pro interiorum doctorum magnitudine, apparuit Angelis per Ecclesiam multiformis gratia Dei, prædicatum est gentibus eas esse concorporales, & comparticipes Christi, creditum est in mundo Euangelio ubique crescente, & fructificante, assumptum est in gloria, quando mortale hoc absorbeat à vita. In tanto ergo diuinæ sapientiæ mysterio, id est, Ecclesiæ sanctæ articulo novis Fidei tyrōnibus commendando, & exponendo nullo modo decet Parochorum diligentiam studiumque cessare.

1. Tim. 3.

Ephes. 9.
ibid.

Col. 1.

1. Cor. 15.

CAPVT VIII.

Quid in extremo mortis discrimine Indi docendi sint, vt baptizentur.

Quod si cui repentinus morbus incidat, qui spe vitæ exclusus Christianum se fieri velle significet, quod sæpe vidimus, is verò & rudis sit,

fit, & temporum impediatur angustiis, ne Christianæ doctrinæ rudimenta satis accipere possit, merito quaeritur, quidnam satis esse existimandum sit, vt saluari lauacro perfundi possit. Augustin. quidem etiam in tanta temporis coarctatione, de omnibus symboli articulis interrogari vult hominem, & sic baptizari, quod sanè in eo Carechumeno, qui aliquandiu res nostras audiuit, non est difficile, vt rogatus, & ore, & corde respondeat. At si rudis sit omnium, & ad imbuendum mora sit breuis, quid sit agendum adhuc quaeritur, ne aut homini salutis aditus præcludatur, aut baptismus detur indigno. De qua re in Synodo prouinciali Limesi decretum est, vt quam possit breuissimè præcipua tantum doceatur. Quorum primum est, vt credat in vnum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: secundum, hunc esse omnium creatorem, & eundem gloriam bonis æternam præstantem in cœlis, & malis supplicia sempiternatertium, à peccatis neminem liberari nisi per Iesum Christum Dei filium hominem factum, passum, & mortuum propter nos, hunc esse Dominum & redemptorem nostrum, & spem vnicam, qui regnat gloriosus in cœlis: quartum, Huius Iesu Christi hominem fieri seruum per baptismum, in quo omnia peccata remittuntur, & vita donatur æterna. Hæc si vt potest & credat, & confiteatur, rogandus est, an verè præterita vitæ criminum pœniteat, præcipuè idololatriæ, & an in posterum velit rectè viuere secundum Dei, & Christiani populi leges atque præcepta. Si se & præterita dolere responderit, & futura adimplere

De Fid.
in oper.
c. 9.Synod.
Limesi.
c. 33.

plere cupere ex animo, non est differendus, sed Christo ex aqua & Spiritu sancto regenerandus. Illud autem sine vlla dubitatione confirmo, in talibus, si voluntas sit bona, & diuinitus preparata, qua verè velint esse Christiani, nunquam intellectui lumen deesse quo quantum oportet necessaria saluti suæ percipiant, Deo plerumque illustrante misericè tenebras mentis humane. Nobis cum in Prouincijs superioribus versaremur, euenit, vt in Vrum iaceremus extremè agrotantem, corporis tanta deformitate, vt vix hominis simulacrum retineret, mentis verò vtpote Vrus tanta hebetudine, vt truncus magis existimaretur. Hic petiit instanter, vt fieret Christianus, breui de Fidei præcipuis mysterijs edoctus tanta alacritate cuncta percepit, vt esset admirationi. Itaque baptizatus à socio, cum magno animi gaudio Christum alloquebatur, Domine siquidem me Christianum esse voluisti, transfer in cælum, atque in his vocibus Deo gratiam efflauit animam, cumque esset abiectissimæ etiam inter suos conditionis, nescio quo impellente, præcipuo quodam honore tumulatus est, & nobis, & ipsis diuinæ bonitatis gratiam celebrantibus. Itaque neque Deus homini deest, neque homo Deo, quamvis breui temporis intervallo, si quem Deus efficaciter ad salutem vocat.

CAPVT

CAPVT IX.

De præceptis Decalogi, & de idololatria barbarorum.

ALtera doctrinæ Christianæ facultas in moribus formandis versatur, vt ambulemus iuxta Apostolum digne Deo, qui nos vocauit vocatione sua sancta, & de tenebris transtulit in admirabile lumen suum. Omnis autem vitæ Christianæ ratio ex charitate dependet, qua Deum amamus & proximum, illum colentes, hunc adiuvantes vt possumus. Huc ergo spectare debet omnis Catechista nostri labor, vt Dei vnus verum cultum, hominis quoque in hominem officia opportuna persuaideat. In primis nihil est æquè laborandum, nihil tanti faciendum, quam vt ex futuro, aut iam factò Christiano omnis idololatriæ amor & sensus penitus extellatur. Nam & omnium ea pestis perniciosissima existit, cum sit, vt sapiens dixit, omnium malorum initium & finis, veræ religioni omnibus modis obstitens, & quod est in humana conditione mirabile, nullum virus ita intimis visceribus hæret, cum est semel ebibitum, nullius turpiter amantis in scortum suum tam insanus amor, quam est idololatriæ in idolum defixus animus. Quamobrem fornicationis meretriciæque cuiusdam amoris nomine scriptura sacra idololatriam frequenter notat, cuius cæcum quandam furorem, pertinacemque contentionem

Col. 1.
1. Pet. 2.

Sap. 14.

Hier. 2.
Ezec. 16.
Ost. 4.
Ps. 105.

contentionem multarum rerum commemoratione demonstrat. Id quam verè sit in diuinis literis commendatum, nostri barbari fati in se declarant. Nescio equidem quibus verbis significem non tam imbutos, quam in idololatriam penitus transformatos istorum animos, vt neque in otio, neque in negotio, neque in publica re, neque in priuata quicquam peragant nisi idolorum suorum prius superstitione adhibita. Non letari in nuptiis, non lugere funus, non epulum præbere aut accipere, non denique aut pedem efferre domo, aut operi manum admouere sine facilegio gentili. Vsq; adeo Diabolus oppressos eorum sensus tenet seruitute miserima. Quanto verò artificio ista sua omnia celent, atque dissimulent, cum publice agere haud liberum sibi esse perspicunt, quanta rursus impudentia, cum licere sibi putant, insaniant, mirari potius possum, quam fati dicere. Scripsit sanè Ioannes Damascenus idololatriæ tria esse genera. Primum Chaldaeis attribuit, qui caelestes globos, & signa, atque elementa colerent, quos diuina scriptura cum reprehensione commemorat. Neque operibus attendentes, inquit, agnouerunt, quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum aut nimiam aquam, aut Solem, & Lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Horum errore præclare confutat adiungens, Quorum si specie delectati Deos putauerunt, sciant quanto his Dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit fortior est illis, à magnitu

Damasc.
in his.
Barlaam
& Iosua.
Ihu.
Sap. 13.

magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter potest creator horum videri. Secundum genus idololatriæ refert ad Græcos, quo homines mortui coluntur pro diis, in quo genere Iuppiter est, & Iuno, & Saturnus, & Ceres, & cætera Poëtarum cæna. Huius verò exordia, & infelices progressus graphicè scriptura describit. Acerbo luctu, inquit, dolens pater citò sibi rapti filij fecit imaginem. (Belum tamen patrem à Nino filio inter Deos relatum, à quo simulacra primum orta sint, graues auctores volunt, ex eoque omne penè idolum apud Hebræos Bel dici solitum.) Itaque adiungit, Et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore conualescente iniqua consuetudine hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur signata. Et post pauca, multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimauerunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam, aut affectu aut Regibus deferuentibus homines incommunicabile nomen lapidibus, & lignis impulerunt. Tertium genus addit Damascenus Ægyptiæ idololatriæ, qua non solum sidera, aut homines habentur pro diis, sed animantia quoque sordida, & vilia & fæta ipsa, & ligna sensus expertia diuino honore afficiuntur. Nam & bouem, & caprum, & canem ipsum, atque mustellam, & truncos, & lapides inter Deos retulerunt, Olyrim, & Typhonem, & Orum, & mille
alia

Sap. 14.

Hier in c.
2. Ofc.Aug. li.
22. c. 19.
Fausium
c. 17.
Nazian.
orat. 1. de
Theol. g.

Sep. 13.

alia commenta fabulantes. Hoc totum idololat-
 triæ genus grauissimè infectatur Sapiens, Nam
 vbi mentionem illorum fecit, qui solem, & sive-
 ra coluerunt, sed adhuc, inquit, in his minor est
 querela. Infelices verò sunt, & inter mortuos spes
 illorum est, qui appellauerunt Deos opera ma-
 nuum hominum aurum, & argentum, artis in-
 uentionem, & similitudinem animalium, aut la-
 pidem inutilem opus manus antiquæ. Hos ve-
 rò ita refellit: Non erubescit loqui cum illo, qui
 sine anima est, & pro sanitate infirmum depre-
 catur, & pro vita rogat mortuum, in adiutorium
 inutilem inuocat, & pro itinere petit ab eo, qui
 ambulare non potest, & de acquirendo, & de
 operando, & de omni rerum euentu petit ab eo,
 qui in omnibus inutilis est. Equidem cum hæc
 ipsa lego, & vniuersum pene tetarum orbem an-
 te oculos pono tam copiose insanientem, non
 satis constituo, vtrum dolere magis an indignari
 oporteat quod qui putantur sapientes stulti fa-
 cti sunt, mutantes gloriam incorruptibilis Dei in
 imaginem corruptibilis hominis, aut quadrupe-
 dis, aut serpentis, aut cæterorum, quæ Aposto-
 lus dicit. Neque vulgarem fuisse hunc errorem,
 sed excellentissimos quoque non Poetarum mo-
 do & Rhetorum, sed Philosophorum eiusmodi
 nugas, & factæ, & oratione esse admiratos. An non
 diuinus Plato de Diis maioribus, & minoribus
 multa disserit, vel delirat potius? Quid ter maxi-
 mus ille Mercurius, qui tanta de Trinitatis, tanta
 de incarnati Verbi mysterio scribit, idem tamen
 simulacrorum potentiam, & maiestatem prædi-
 cat, & quod ridiculè dictum videri poterat, nisi
 tam

Plato in
 Timæo.
 Trismeg.
 in Asie-
 pic. De
 quo Aug.
 iij. 8. de
 Ciuitate.

Rom. 1.

tam serio commendaret, miratur artem Deos fa-
 ciendi mirabiliter hominibus esse collatam? Pla-
 nè vt noster dixit Apostolus, obcuratum est. In-
 sapiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes stul-
 ti facti sunt. Redeo ad causam Indorum, si tor
 superstitionum genera à Græcis, & sapientibus
 inuenta retentaque sunt longo tempore; imme-
 ritò sanè & indoctè proflus quidam barbarorum
 nostrorum ritus indignatur, pro eo quod vani sunt sensus homi-
 nis, quibus non subest scientia Dei. Illud magis
 cogitandum est hæreditarium esse impietatis mor-
 bum, qui ab ipsis matrum visceribus ingenitus,
 ipso vberum lacte nutritus, paterno & domestico
 exemplo confirmatus, tum diuturna consuetudine
 & legum publica auctoritate munitus, nullo mo-
 do nisi copioso Christianæ gratiæ munere & ma-
 gna doctoris Euangelici, acque indefessæ cura sa-
 nari queat. Quid igitur atque insulam barbarorum
 in idololatria deserenda tarditatem, & cunctationem,
 cum debeamus potius nostræ desidiæ itacis,
 qui pauca quædam, & friuola, contra Guacurum,
 & Homorum superstitionem susurrantes, victo-
 riam statim canimus, re profus infecta. Hic hic
 ergo oportet Catechistam prudentem eudem fi-
 gere, & ad idololatriæ intimas fibras euellendas
 ex Indorum animis omnem cogitationem, indu-
 striam, operamque conferre. Nam omnia à no-
 bis eius genera commemorata apud barbaros vi-
 gent maxime. Solem quidem nostri Peruenes in
 honore primo habent, secundum eum Tonitru,
 illum Punchaum, hoc Illapam vocitantes. Quil-
 lam quoque id est, lunam, Cuillor, id est, sidera,
 B b   tetram

386 DE PROCVRANDA INDORVM
terram quoque Pachamamam, & mare Mama-
cocham Chaldaeorum more venerantur. Potro
Reges suos homines præcipui nominis diuinitate
donatos colūt, quorum etiam corpora admiranda
arte integra, ac viuida adhuc vsque conseruant, ita
primum Mangocapam, & Viracocham, & In-
ga yupangum, & Guaynacapam, & cæteros suos
progenitores religiosissimè statim festis, & sacrifici-
is prosequantur, cum eis ista llicerent, vt cum
omni Græcia ingenio ceitare possent in conser-
uanda maiorum suorum memoria. Iam vero quod
ad Ægyptiorum superstitionem attinet, tam latè
patet apud nostros barbaros, vt protius enume-
rati nequeant sacrilegiorum genera, atque Gua-
carum, siue montes, siue chiui, siue saxa pro-
minencia, siue aquæ commode scarurientes, siue
fluij celeriter fluentes, siue edita culmina ru-
pium, siue arenæ immensa congeries, siue fo-
taminis obscura vorago, siue arboris proceritas,
& annositas, siue metalli index vena, siue lapilli
cuiusvis minus vscitata, aut paulo elegantior spe-
cies, quicquid denique vt semel omnia dicamus,
cæteris sui generis insigniter præstare deprehen-
dunt, illic protinus nomen agnoscunt, & sine
vlla cunctatione barbari adorant. Hac idolola-
tria infestissima lue pleni sunt montes, plene val-
les, oppida, domus, itinera, nullaque est Pe-
ruensis agri portio, quæ sit ab eo sacrilegio libera.
Quot autem victimarum, quot libaminum, quan-
to cæremoniarum ordine istorum omnium cul-
tum persequerentur Ingarum proceres, insinui-
tum est dicere, legat qui volet accuratam ea de
se historiam à Polo viro prudenti & grami con-
scriptam.

scriptam. Inueniet intra vnus Cuzquenſis vrbs
terminos plus trecentis & sexaginta Guacas nu-
meratas, quibus omnibus diuinitus honor habere-
tur, quibusdam inuicem fruges, quibusdam etiam
pretiosa vellera & argentum aurumque offerreba-
tur, nonnullis non sine multo innocuum infan-
tium cruore litabatur. Ac re ipsa, certoque vsu
obseruatum est eas Indorum nationes plures ac
grauiores superstitionis diabolice species tenuisse,
in quibus Regnum ac Reip. maxime
potentia & peritia excelluit. Contra qui tenuio-
rem fortunam, minusque Reip. accommoda-
tam sortiti sunt, in his multo idololatria parior
est, vsque adeo vt nonnullas Indorum gentes
omni idolorum religione vacare quidam pro ce-
ro confirment, eaque se se esse inuentas atque
exploratas, testentur.

CAPVT X.

Contra idololatriam remedia.

Huius verò curandi morbi illa plerisque no-
storum expedita ratio visa est, vt simula-
cra, & Guacæ, cæteraque superstitionis Indicæ
monumenta inuenta quidem extorquerentur in-
iuitis, atque ferro & igne abolerentur, vt inueni-
rentur verò, si fateri verbis Indi recusarent, ver-
beribus certè, vt proderent, esse agendum. Ne-
que hoc militaris modo turbæ institutum, sed
doctissimi, atque optimi cuiusque sacerdotis

religiosum consilium fuit. Quod planè, si in no-
stros, id est, iam baptismo donatos tantum de-
signatum esset, poterat certè ferri, tametsi ita ea
in re peccetur quotidie, ut qui religionem Chri-
stianam commendatam & confirmatam volunt,
nihil aliud maximè agant, quam ut eam odiosam
reddant, propterea quòd quæ de manibus Indo-
rum idola eripiuntur inuitis, ea in animis illorum
amplius infiguntur, verum id in Christianis non
est alienum à ratione ut fiat. In iis verò qui Fidem
Iesu Christi neque professi sunt, neque satis perce-
perunt, neque verò edocti sunt, conari per vim
ante idololatriam auferre, quàm sponte Euange-
lium suscipiant, mihi certè cum grauissimis ac
prudētissimis viris nihili aliud videtur, quam
aditum Fidei Christianæ præcludere, quem maxi-
mè aperire contendunt. Sæpè enim est dictum &
est etiam sæpè dicendum Fidem esse volentium,
neque quenquam Christianum fieri debere per
vim. Quamobrem præclare Augustinus eiusmodi
factum reprehendit, & grauissimè docet prius
esse idola de cordibus paganorum auferenda, quam
de altaribus, quod etiam in hoc Perueni Regno
vir quidam grauis, & prudens multum, ac sæpè
accusabat, cum facillimè fieri posse affirmaret,
ut idololatria omnis funditus euerteretur, si sa-
pienter, & placidè Indorum Procetes deorum
suorum vanitatem edocerentur, atque eos ut con-
temnerent, atque abolendos curarent cum ratio-
ne & autoritate, tum modestià & beneuolen-
tia, atque omni officio adducerentur. Hosce nul-
lo negotio reliquo vulgo quicquid sentiant per-
suadere, quicquid velint efficere. Nam quod mi-

raù

*Augst.
serm. 6.
de verbis
Domini,
tom. 10.*

rari quispiam iure possit, tanta regum in sub-
ditos populos autoritas extitit, ut eos tantum
Deos vrbes, prouinciæque susciperent, quos rex
Inga tribuisset, neque liceret cuiquam aliud nu-
men colere, quam quod ille statuisset. Itaque
deos ipsi, & Guacas toto hoc orbe distribu-
runt, in hac quidem prouincia Illapæ numini,
in illa Panchao, in alia Guanacaro aliis at-
que aliis modis litari imperatum, vsque adeo
imperita plebs de maiorum suorum autorita-
te pendeat. Adhibebat Polus huius suæ senten-
tiæ illustre sanè documentum, quòd postquam
ipse primoribus Ingarum Cuzqui de idolis tol-
lendis legem persuasisset, horum ipsorum ope-
ra breui plusquam trecenta idola ex vicinis op-
pidis nemine cogente ad se se essent delata. Quo
instituto, si cætera processissent, hodie in hoc
regno vix idololatriæ vestigium superesset, quam
constat passim perinde atque ante annos cen-
tum vigere. Hoc igitur idololatriæ tollendæ pri-
mum præceptum sit, vt prius de animis au-
feratur præcipue regum, Praefectorum, Cura-
carum, quorum autoritati cæteri facillimè, &
libentissimè cedunt. Vt autem id noster Catechi-
sta præficiat, & simulactorum non solum con-
temendam vanitatem, sed etiam execrandam
pestem persuadeat, non erit illi opus apud hos-
ce barbaros exquisitis admodum philosophicis
que rationibus, neque Clementini Alexandrini
stromata, neque Theodoriti Cyrensis morbo-
rum Græcanicorum curationes plurimi faciet.
Sed breues, faciles, & ante oculos omnium po-
sitas obiectiones proferet, easque repetendo,

B b 3 exagge

exaggerando, auditorum ipsorum experientiam interrogando, in animis Indorum insculpet. Argumenta huic rei idonea nusquam melius & plenius quam in diuinis literis, in sapientia praesertim Salomonis toto capite decimo tertio, & decimo quarto, & in Isaiâ Propheta cap. 44. & 46. & in Hieremia cap. decimo. Pulcherrime autem, & ad vulgarem sensum accommodatissimè in Propheta Baruch idolorum vanitas confutatur. Notum, inquit, sit vobis quia non sunt dij, ne ergo venerimini eos, sicut enim vas hominis confectum inutile efficitur, tales sunt dij eorum. Constitutis illis in domo, oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium. Lucernas autem accendunt illis, ex quibus nullam videre possunt, sunt autem sicut trabes in domo, nigrae sunt facies eorum à fumo, qui in domo sit. Supra corpus eorum, & super caput eorum volant noctuae, & hirundines, & aues etiam similiter & catta. Vnde sciatis quia non sunt dij. Si ceciderint in terram à semetipsis non confurgunt, sicut mortuis munera illorum apponuntur illis. Hostias eorum vendunt Sacerdotes & abutuntur. Vnde ergo vocantur dij. In domibus eorum Sacerdotes sedent. Neque si quid mali patiuntur ab aliquo, neque si quid boni poterunt retribuere. Neque regem constituere possunt, neque auferre, similiter neque dare diuitias possunt, neque retribuere. Si quis illis votum vouerit, & non reddiderit, neque hoc requirent. Hominem à morte non liberant, neque infirmum à potentiori eripiunt. Lapidibus de monte similes sunt. Quomodo ergo aestimandum est eos esse deos. A fabricis &

Baruch.
cap. 6.

auris

amicibus facta sunt, nihil aliud erunt nisi id, quod volunt esse Sacerdotes. Nunquid ergo possunt ea, quae ab ipsis fabricata sunt esse dij? Quomodo ergo sentiri debeat quod sunt dij, qui nec de bello se eripiunt, neque de malis se liberant? Si incidit ignis in domum deorum, Sacerdotes quidem ipsorum fugient, & liberabuntur, ipsi vero sicut trabes in medio comburentur. Quomodo ergo aestimandum, aut recipiendum quod sunt dij? Non à fabricis se liberant, quibus iuuique fortiores sunt, & reliqua. Tria ergo hinc argumenta ad idololatriam confutandam capere potest minister Christi. Primum ex natura & substantia Deorum. Siquidem ligna, aut lapides, aut metalla sunt, quibus artis humanae accessit industria Sacerdotum avara praedicatione munita; aut regum violento imperio. Deos autem facere homines nequeunt, cum sint ipsis meliores rebus à se fabricatis. Si idololatria circa caelestia, aut naturalia corpora versetur, substantia illorum facta, & motibus variis subiecta ostendi facile potest, quod à Dei natura alienum est. Quod si reges priuicos adorant homines barbari, eorum corpora nihil sentire, & tunc iam consumpta doceri possunt, neque à ceteris quicquam differre. Alterum argumentum est ex impotentia & ignorantia. Simulacra quippe se ipsa defendere nequeunt ab ignis, aut latronis, aut ruinae iniuria, neque verò aut vident, aut sentiunt aut mouere se omnino possunt. Naturalia autem corpora nullo suo arbitratu mouentur, sed leges sibi ab auctore praefixas semper tenent. Tertium est ab humanarum rerum prouidentia, quod praecipuum est. Vbi ipsa barbaro-

Bb 4

rum

392 DE PROCURANDA INDORVM
rum experientia compungenda, & in medium
procuranda est. Vtrumne in morbo, aut bello,
aut fame deorum suorum vtilitatem aliquam
fenserint? Vtrum religiose illos colentes, an
pro nihilo facientes melius habuerint? Quot
& quanta mala perpetrati neque tamen à diis ad-
iuti, releuatiq̃e sint. Ad hæc autem omnia
plenius confirmanda, quoniam sæpe aliqua signa
sensus aut vocis in simulacris apparent, inter-
dum etiam minæ, & præcepta exaudita, do-
cendi sunt barbari, cum res ita tulerit, diaboli
ea omnia esse commenta, tum verò quis diabo-
lus sit, qui illius satellites dæmones, quid agant,
quæ illorum in homines inimicitia, & fraudes,
& nequitia, vt timorem in horum potius o-
dium conuertant. Hoc enim commune apud
omnes pene barbaros est, vt Deum quidem om-
nium rerum supremum, ac summe bonum fa-
teantur, spirituum verò quorundam peruerso-
rum non obscura opinio sit, qui à nostris bar-
baris Zupay vocari solent. Igitur & quis ille
summus idemq̃e sempiternus rerum omnium
opifex, quem ipsi etiam ignorantes colunt, & quæ
nos annuntiamus, per omnia doceri debent,
mox quantum ab illo illiusq̃e fidelibus mini-
stris Angelis absint gens pessima cacodæmonum,
hominum generi infestissima, accuratè & dilu-
cide oportet exponere, vt idola omnia sua Indi
vel contemnant, vt vana & inutilia, vel etiam
execrentur, & oderint, quæ demonum astu
etiam perniciofa didicerint. Neque satis esse debet
studioso Carechistæ, vt communiter idolorum
vanitatem refellat, addat etiam oportet peculiari-

rcm

SALVTE. LIBER V. 393
rem deorum Guacarum, & superstitionum suæ
plebi familiarium confutationem, in quibus in-
uestigandis & perdiscendis vtilissimum quin
potius summo opere necessarium studium exi-
stit. Quare pleriq̃e grauiter peccant incuria &
sordicia, cum morbos, quos non didice-
rint, rectè curare non possint. Neque verò
idolorum tantum formas varias, sed infinitas
etiam superstitionum species inde manantes per-
sequi debeat. Exempli causa cum Indus solem
Orientem aspicit, & salutat, cum tranandum
fluum verbis conceptis conciliat, cum garru-
sus aut gemitus auium nocturnarum, aut cætero-
rum animantium obseruat, cum sortes de rebus
agendis init, cum seminis aut frugum liba quæ-
dam offert telluri, cum susceptos liberos fideri
consecrat, cum nuptias certis cantibus dedi-
cat, cum computationibus cantillando iden-
titem studet, cum mortuos lugubri carmine
effert, & sepulcrum commearu instruit, cum
ægotus vates suos accersit & consulit, cum
deniq̃e cætera facit superstitionis antiquæ, cu-
jus tam est omnis istorum vita plena, vt nulla
ab ea peste actio libera sit. Sed vt nusquam grauius
Indi laborant, ita neque facilius curari possunt, si
non desit industria, & studiū salutis ipsorum. Eius-
modi enim omnes nugæ simul atq̃e detectæ sunt
per se se facili negotio euanescent, ac veluti de-
prehensæ erubescunt, si modo barbarorum præfe-
ctorum, maiorumq̃e suorum authoritas compe-
scatur. In confessionibus verò auditiis omni cura
incumbendum est, vt hæc omnia minutè ac sigil-
latim, vbi opus est, sacerdos interroget penitentem,
&

394 DE PROGVRANDA INDORVM
& confeflum doceat atque deterreat. Ferè quia
negliguntur, occidunt: eadem adhibita curatio-
ni non diffìcile cedunt.

CAPVT XI.

De euertendis idolorum signis, & templis.

QVamvis autem prima eſſe cura debeat sacer-
dotis, vt idola de auditorum cordibus au-
ferantur, idque docendo & exhortando maxime
fiat, tamen vt de oculis quoque atque vſu remo-
ueantur, nullo modo negligendum eſt. Qua in re
diuinae hiftoriae illuſtria & documenta, & facta
proponunt. Aras, inquit, eorum deſtruire, lu-
colque ſuccidite. In quo genere miſericè Aſa &
Ioſiam celebrat ſacra hiftoria, quin etiam ab Eze-
chia regem Moysiſ ſerpentem illum æneum contra-
ctum cum non parua laude commemorat. Illud
ergo, & ſacerdotes, & principes ſtudioſe curare
debet, vt idololatriæ omnis etiam ſuſpicio
aboleatur. Quod duobus modis rectè & ordine
fit, & ſecundum Chriſtiana legis diſciplinam.
Primum in ipſiſ iam Chriſtianiſ, qui baptiſmo
perfuſi ſunt, in quibus gentilitiæ ſuperſtitionis
monumentum aliquod ferri minime debet, ſed
idololatriæ ſpecies omniſ tum acriter inſectanda
ſi deprehendatur admiſſa, tum præcauenda dili-
genter omnibus illiſ ſignis ſublatis. Hoc Augu-
ſtinus, & à ſe factum commemorat, & fieri debere
demonſtrat. Hoc cuiuſdam Concilij Canon di-
ſertè

Deuter. 7.
6. 12.
3. Reg. 15.
4. Reg. 13.
2. Par. 14.
6. 14.
4. Reg. 18.

Auguſt.
Serm. 6.
de verb.
Domini.

ſertè præcipit illiſ verbis, ſummo decetate de-
bent ſtudio Epifcopi & eorum miniſtri, vt ar-
bores dæmonibus conſecratae, quas vulgus col-
lit, & in tanta veneratione habet, vt nec ra-
mum, nec ſirculum inde audeat amputare, ra-
dicitus excindantur atque comburantur. Lapi-
des quoque, quos in ruinofiſ lociſ atque ſylue-
ſtribus dæmonum ludificationibus decepti vene-
rantur, vbi & vota vouent, & deferunt, fundi-
tus effodiantur, atque in tali loco proiciantur,
vbi nunquam à cultoribus ſuiſ venerari poſſint.
Et omnibus adnuntietur, quantum ſceluſ ſit ido-
latria, & qui hæc venerat, & tolit, quaſi
Deum ſuum negat, & Chriſtianitati abrenun-
tiat, & talem poenitentiam debet ſuſcipere, quaſi
idola adoraret, omnibuſque interdiciatur, vt
nulluſ votum faciat, aut candelam, vel ali-
quod munuſ pro ſalute ſua rogaturuſ alibi de-
ferat, niſi ad Eccleſiam Domino Deo ſuo, & cæ-
tera. Quem canonem libenter recitauit, quid
videam in eiſ generiſ ritibus, & multum Indos
iam baptizaroſ labi, & parum à ſacerdotibus ani-
maduertit. Non ſolum ergo ſimulacra ipſa, & inſi-
gnes idololatriæ notæ, verum etiam veſtigia qua-
uiſ ſuperſtitioniſ veteriſ eradenda ſunt. Atque
eam ad rem imperio, & autoritate, ſi opuſ
ſit, vtendum erit. Et hæc ad Chriſtianoſ Ec-
cleſiæ filiōſ. Ad inſideleſ verò quid? Proſuſ di-
ſtinguenda cauſa eſt. Si enim ita ſuoſ rituſ, &
ceremoniaſ agunt, vt fidelibuſ ſcandalo non ſint,
ſed vnuſquiſque lege ſua viuere facile ſinatur,
permittendi ſunt cæcitati ſuæ uſque dum ab Al-
tiſſimo illuminentur. Huc enim pertinet illud,
Eoſ

Concil.
Nanne-
ſenſe ca.
10.

CAPVT. XII.

De recta dilectione sui.

Post Dei veri cultum traditum, superest, ut proximi dilectio explicetur. Est verò vnicuique proximus diligendus, sicut ipse sibi. Se autem ipsum nemo, ut oportet, diligit; qui animi corporisque salutem atque constantiam abijcit. Id ergo magno opere Indi præsertim barbari docendi sunt, ut primum vitam valetudinemque suam tueantur, neque vel desperatione, vel obstinatione prodigant, quod sæpe faciunt. Etsi enim naturale est, non homini solum sed cuivis animali vitâ amare, sui perniciem, quoad potest, auertere, tamen irrationali quodam impetu & lege apud plerosque barbaros necis sibi afferendæ consilium iandiu obtinuit, ut vel impendunt mala deuitarent, vel fortiter rem gestisse viderentur, vel diis suis aut regibus aliqui gratificarentur. Quanquam in hoc Perueni regno præ aliis minus id vitatum fuit, quod legibus, & moribus esset excultius, Neque miranda est ea barbaries in cæteris cum Græcæ, Romanæque historiæ Themistocles illos, & Mitridates, cum Mutios, & Cato-nes, & Brutos, aliosque innumeros, ut viros fortes non parum ambitiose celebrarent, atque ipsi etiam, qui Christiani haberi volebant, Circumcelliones in Africa creberrime ita interfierint. Etenim vel laudis amor quidam insanus, vel cæcum vitandi mali consilium complures ingenio etiam

396 DE PROCURANDA INDORVM

1. Cor. 5. Eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Quod si Ecclesiæ principibus subsunt, & Christianis hominibus scandalo sunt, profectò tolerandi non sunt. Quo in genere B. Augustinus laudat Constantini magni leges, quibus Paganorum templa clausis, & idola detraxit, itemque Ambrosius aduersus Symmachum vrbis præfectum, Fortunæ aram à Curia Romana eiecctam magnis viribus eloquentiæ defendit. Concilium quoque Eliberinum, ut domini seruorum idola comminuant, edicit. Atque hoc modo in subditis fidelibus, cum præsertim nouis fidelibus, nocent paganici ritus atque idololatria per potestatem auferri & potest, & debet, nisi maiora inde incommoda, & tumultus consequi sapiens administrator iudicarit. Sed illud summo opere curandum est, ut pro noxiis ritibus salutares introducantur, & cæremoniis cæremoniæ obliterentur. Itaque & aquæ benedictæ vsum, & imaginum, & rosatorum, & granorum, & cereorum, & palmarum, & cæterorum, quæ Ecclesia sancta probat ac frequentat, neophytis perquam opportunum esse sibi persuadeant sacerdotēs, atque ea omnia in concionibus popularibus multis laudibus prosequantur, ut pro veteri superstitione nouis religiosisque signis imbutos assuefaciant. Ita fiet, ut melioribus atque elegantioribus occupati obsoletam sectæ suæ superstitionem de manibus ac de mente depellant.